

Соколюк Ю.

Категория нравственности в прозаических произведениях Тараса Шевченко

В статье рассмотрено формирование национальной модели морали течение 17— 18 веков. Указано, что община имела большое влияние на граждан, соответствующие институты власти реализовывали свое право выносить приговоры аморальным поступкам.

Герои повестей Т. Шевченко являются яркими представителями украинского этноса, с устоявшимися в течение веков принципами морали. Поэтому ставим себе цель: доказать, что повести, которые написаны на русском языке, есть не менее национальными, и воспитательные идеи произведений Т. Шевченко являются весомым потенциалом в становлении сознательного поколения украинской молодежи.

Ключевые слова: этнопсихология, нравственность, автобиографизм.

Sokoliuk Y.

The category of morality in Taras Shevchenko's prose

The paper considers the formation of a national model of morality for the 17-18 century. It is noted that the community had a major impact on citizens, the relevant government institutions have implemented their right to make judgments immoral acts.

Heroes of stories are outstanding representatives Shevchenko Ukrainian ethnicity, with well-established principles of morality for centuries. So set a goal: to prove that the story, which is written in Russian, no less national and educational ideas of Shevchenko's works there is great potential in becoming conscious generation of Ukrainian youth.

Keywords: ethnic psychology, morality, autobiographism.

УДК 821.161.2–82:1:111.12 Тарас Шевченко

**Є. Іщенко, канд. філол. наук, асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка**

СЕНСОВІ КАРТИНИ СВІТУ У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті аналізуються сенсові пошуки визначного українського поета Тараса Шевченка, його уявлення про ментальну концептосферу українства, глибинні духовні зв'язки між елементами українського буття та поетовою свідомістю.

Ключові слова: світогляд, концепт, воля, Бог, екзистенційний вибір, смерть, час.

Сенсові картини світу визначались у Т. Шевченка не абстрактними загальнолюдськими пошуками, а конкретними переживаннями в межах національного ментального поля. Г. Марсель виокремлював у людській свідомості два полюси: 1. "Я і мій світ"; 2. "Я та інші". Т. Шевченко природно існував лише в першому вимірі – там, де була Україна, яка була його Всесвітом, і за долю якої він вболівав понад усе:

*...Та неоднаково мені,
Як Україну злії люде*

*Присплять, лукаві, і в огні
її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені [6, с. 315]*

Для Т. Шевченка органічним було вживання узагальнено-предметного займенника "ми" там, де йшлося про долю України, її минуле і майбутнє:

*За що ж боролись ми з ляхами?
За що ж ми різались з ордами?
За що скородили списами
Московські ребра? [6, с.187]*

Поетів світогляд виходив із національної концептосфери, яка спиралася на морально-етичні народні уявлення. Картина дитинства як чистого безпосереднього переживання, представлена у вірші "Мені тринадцятий минало", являє собою, спираючись на теорію Е. Гусерля "чисту свідомість", коли потужне внутрішнє переживання не формується іззовні, а викликається із надр свідомості:

*Мені так любо, любо стало,
Неначе в Бога...
Уже прокликали до паю,
А я собі у бур'яні
Молюся Богу... І не знаю,
Чого маленькому мені
Тойді так приязно молилось,
Чого так весело було.
Господнє небо і село,
Ягня, здається, веселилось!
І сонце гріло, не пекло! [6, с.335]*

Філософія екзистенціалізму характеризувала стан людини у Бутті як невизначеність. Натомість у Т. Шевченка це стосується положення України. Взагалі, пошуки міжсенсових зв'язків, збирання розрізнених знань воєдино – унікальна здатність Т. Шевченка. Поль Валері вважав уміння вловлювати зв'язки між явищами і поняттями ознакою геніальності. Т. Шевченко зумів із абстрактних, розрізнених камінців виокремити найсуттєвіші сенсові зв'язки між елементами українського Буття, створити панорамну та цілісну картину устремлень та болей українства. Як відзначила Л. Генералюк, "Шевченко зумів виконати, без перебільшення, глобальне завдання апологета нації саме через встановлення, виведення назовні всепронизуючих зв'язків, виявлення прихованої канви всього, що відбувалося з його народом" [1, с.48].

Особливу роль відіграв у формуванні Т. Шевченка колективний досвід, який завжди є цінним надбанням, а у випадку Шевченка він подеколи сакралізується, – своєрідна "усна енциклопедія" соціальних, матеріальних та історичних параметрів культури.

Світогляд Т. Шевченка базується на визнанні реальності часу. І цим він визнає реальність усіх його характеристик. Усі аспекти та виміри часу пов'язані із екзистенціальною можливістю. Можливість – це завжди відкритість майбутньому, але разом із тим вона одночасно пов'язана з минулим. Звідси всеохоплюючий мотив самотності, який у випадку із Т. Шевченком має різночасовий вимір, він присутній завжди і всюди:

*Тяжко-важко в світі жити
Сироті без роду:
Нема куди прихилиться –
Хоч з гори та в воду.
Утопився б молоденький,
Щоб не нудить світом,
Утопився б – тяжко жити,
А нема де дітись [6, с.13]*

З точки зору сучасної феноменології, зокрема, французької, сенсовість світу полягає не лише в його "присутності", але й в "близькості", значимість якої перевершила онтологічні рамки, людську сутність та світ. Близькість до іншої людини, близькість до Бога розширюють горизонти сприймання особистості на відміну від формули, запропонованої М.Гайдегером "Jemeinigkeit" ("завжди моє"). Винятковість людини означає, що відповідальність не може бути передана іншій особі.

Що ж входило у "близький світ" Т.Шевченка? Материнство, непереможний дух українства, спадкоємність традицій, сім'я, православ'я. Згадаймо картину "Катерина". На передньому плані – дівчина, осяяна материнством у стилі рафаелівської мадони, казак Мамай як захисник української нації, на задньому - православний храм, купол з хрестом якого зображені у сонячному забарвленні. Або картина "Селянська родина": батько, мати, дитя, люлька як символ незламності у боротьбі, дід з поглядом у вічність, у часи козацької звитяги, селянська хата і подвір'я як символ затишку та святкової буденності. Ось такий "близький світ" оточував Т.Шевченка.

Очевидно, що на встановлення сенсових зв'язків між екзистенційними елементами Буття вплинув природний талант Шевченка, "стихійний", за визначенням В.Петрова. Той талант, що на внутрішньо духовному рівні відчував концептуальні сенсові зв'язки між українською історією, ментальністю та прийдешнім. Говорячи про взаємини П. Куліша і Т. Шевченка, В. Петров відзначив: "Шевченко для Куліша – геній, але геній чисто-стихійний, необроблений, некультивований, дарований "гуляке праздному. Це геній, що себе ще не пізнав і не усвідомив" [4, с.162].

Т. Шевченко не шукає сенси, він їх відчуває і перетворює на текст. За словами Г. Грабовича, "... час, нудьга, свідомість, усе, що

його ум дітне, стає незримим текстом. Цей текст не позбавлений орієнтирів; основні поняття – Україна, людяність, покликання поета – виділяються особливим тембром, стають недвозначними цінностями" [2, с.119].

Релігійність Т.Шевченка теж іде ізсередини. "Я не шукав би тебе, якби Ти не був у мені"[3, с. 212] – писав середньовічний німецький теолог М. Екхарт. Моральний зріз Шевченкового світогляду схожий із концепцією католицького персоналізму, в основу якого покладена ідея цінності людської особистості, яка у відповідності із християнською соціальною доктриною може утвердити себе лише в умовах солідарності. "Солідарність" і "близькість", про яку ми писали вище, є тотожними поняттями і являють собою коло концептів, які органічно вписуються у світосприйняття поета.

За визначенням М. Петрова, "... Шевченко был одним из передовых борцов за человеческие права порабощённого крепостничеством простого народа" [5, с. 367]. За переконанням поета, Божественне одкровення і правда повинні були здолати неволю:

*Борітеся – поборете,
Вам Бог помагає!
За Вас правда, за вас сила
І воля святая!* [6, с. 271]

Одна із головних сенсових світосприйняттєвих концепцій викладена Т. Шевченком у вірші "І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє". Перед нами аналітично-настановчі розмисли співіснування Божественного і земного, неба і землі, які постійно перетинаються. Саме у цьому творі Т. Шевченко задовго до відкриття теорії відносності А. Ейнштейна та праць П. Флоренського із співіснування видимого і невидимого світів, на рівні містичного відчуття вказує на те, що у будь-якої системи свої закони розвитку, свій плин часу і особистість, яка сформувалася в певному середовищі за конкретних обставин, здатна досягти найбільших результатів у рідній для себе оболонці. Звідси, задавалося б проста, але насправді глибинна формула Т. Шевченка – людина повинна зростати, жититися у рідному середовищі, працювати і збирати врожай на своїй ниві, боронити власну Батьківщину, створювати рай на своїй землі:

*...Подивіться на рай тихий,
На свою країну,
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну,
Розкуйтеся, братайтеся,
У чужому краю
Не шукайте, не питайте*

Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.
В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля [6, с. 275].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Генералюк Леся. Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва / Л.Генералюк. – К.:Наук. Думка, 2008. – 544с.
2. Грабович Г. Шевченко, якого не знаємо / Г.Грабович. – К.: Критика, 2000. – 318с.
3. Экхарт Майстер. Об отрешенности / М.Экхарт. - М.; СПб.: Университетская книга, 2001. – 432с.
4. Петров Віктор. Розвідки. – Т.1. / Віктор Петров. – К.: Темпора, 2013. – 592с.
5. Петров Н. И. Очерки истории украинской литературы XIX столетия / Н.И.Петров; передмова і примітки Г.А. Александровой. – К.: Издательско-полиграфический центр "Киевский университет", 2008. – 479с.
6. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т.Г. Шевченко. – К.: Дніпро, 1999. – 672с.

Надійшла до редколегії 11.03.14

Ищенко Е.

Смысловые картины мира в творчестве Тараса Шевченко

В статье проанализированы смысловые поиски выдающегося украинского поэта Тараса Шевченко, его представление о ментальной концептосфере украинства, глубокие духовные связи между элементами украинского Бытия и сознанием поэта.

Ключевые слова: мировоззрение, концепт, свобода, Бог, экзистенциональный выбор, смерть, время.

Ischenko I.

Meaningful picture of the world in the works of Taras Shevchenko

Abstract: *The paper analyzes the semantic search of the outstanding Ukrainian poet Taras Shevchenko, his conception of mental conceptsphere Ukrainians, deep spiritual connection between the elements of Ukrainian life and consciousness of the poet.*

Key words: *freedom, God, existential choice, death, poetry, world view, time, concept.*